

A kolozsvári csillagvizsgáló hajnalán

Jánossi Miklós emlékezete

A lüktető erdélyi nagyváros, Kolozsvár az elmúlt századokban talán még az ország viharos történelménél is gyakoribb változásokat élt állt. Volt német ajkú, magyar többségű, ma román nagyváros. Tartozott a független Erdélyi Fejedelemséghez, volt a Habsburg Birodalom alattvalója, a Monarchia gyorsan fejlődő települése, magyar város, ma keleti szomszédunk territórium. Valahogy a város csillagászat- és csillagvizsgáló-története is ehhez az állandó mozgáshoz idomult. Voltak pozitív kezdeményezések, csirájában elhalt vállalkozások, felépülő, majd leégő obszervatórium, újrakezdések, a szervezeti keretek folytonos változása, egészen a mába nyúlóan. Rövid összefoglaló írásunkban a kezdetekhez térünk vissza, a 275 esztendeje elhunyt szervezőre, Jánossi Miklóstra emlékezünk.

Jánossi Miklós 1700. szeptember 27-én az erdélyi Csíkmindszenten (ma Misentea, Románia) született. Nevét egyes források *Jánosi*, illetve *Jánossy* formában közlik. Családi háttéréről és származásáról ugyanakkor nem állnak rendelkezésre ennél bővebb információk. Sőt, szülőhelyeként általánosságban csak Erdély, vagy tévesen Kolozsvár is szerepel, ahogy születésnapjaként a szeptember 29-i, illetve az 1701. július 28-i dátum is feltűnik.

A jó eszű, kiváló képességekkel megáldott fiatalember 1718-ban Kolozsvárról csatlakozott a tudományok iránt mindig is elkötelezett jezsuita rendhez. Az előmenetelét a tanulással megalapozó Jánossi 1729-ben Bécsben matematikatanári képzést szerzett, 1730–1731-ben ugyancsak a császárvárosban mélyítette teológiai ismereteit, bölcsészdoktoriként végezve. A megszerzett tudásanyag átadása vezérelte, így képzésének megfelelően tanári pályára lépett. A rendje által előírt próbaévet 1733-ban a felvidéki Besztercebányán töltötte.

Ezt követően visszatért szűkebb pátriájába, Erdélybe. A természettudományok iránt érdeklődést tanúsítva 1734-től Kolozsváron, a rendi akadémián – mely a *Collegium Academicum* nevet viselte – mennyiségtant oktatott. Mély hitbéli meggyőződése és szónoki képessége az ezzel párhuzamosan végzett lelkeszi hivatását segítette, illetve a matematika mellett 1736–1737-ben teológiát és bölcséletet tanított. Az egyházi hierarchiában előrelépve 1739-ben (erdélyi) püspöki tanácsosi kinevezést kapott, és Gyulafehérvárra költözött.

Több kötet szerzőjeként is számon tartjuk: művei 1727 és 1738 között láttak napvilágot. Említésre méltó a felvidéki Nagyszombatot „megéneklő” verssorozata, mely a város térképét is közli (*Natales liberae regiaeque civitatis Tyrnaviensis calamo poetico descripti*), valamint a Magyar Katolikus Lexikon által figyelemreméltónak tartott egyháztörténeti munkája (*Doctrinae Ecclesiae primorum quinque saeculorum*). Legismertebb az 1737-es kiadású matematikai-asztronómiai *Trigonometria plana et sphaerica*

A kolozsvári egyetemi csillagvizsgáló épülete az 1940-es évek elején (Forrás: Dezső Loránt: A kolozsvári egyetemi csillagvizsgáló 1941–42. Csillagászati Lapok 1943. 1. sz.)

cum selectis ex geometria, et astronomia problematis. Azzal a fontos megjegyzéssel, hogy a több csillagászati számítást is tartalmazó trigonometriai tankönyvnek az egyes életrajzi források nemcsak címét közlik hibásan, egymástól szolgálai átvéve az inkorrekt verziót, hanem azt a fontos ténytet sem említik, hogy a kötetnek Jánossi nem szerzője, hanem a jezsuita akadémia révén kiadója volt (L. *Az erdélyi matematika történetéből*). A művet egyébként *Jacob Gooden* Jézus-társasági tanár jegyezte. Említést kell tenni továbbá Jánossi kartársáról, *Lipsicz Mihály* atyáról, aki matematikát, fizikát, csillagászatot, valamint teológiát és filozófiát oktatott; tankönyvszerző volt, az algebra mellett a csillagászati témakörében.

Jánossinak elvülhetetlen szerepe volt a *kolozsvári csillagvizsgáló* létrejöttében. A csillagdaépítés ötlete és kezdeményezése úgyszintén a jezsuita akadémiahoz kapcsolódott. Ennek pontos dátuma nem ismert, hozzávetőlegesen 1734 és 1739 között látott hozzá a szervezőmunkának. Az oktatási intézmény az említett trigonometria tankönyvre is jellemző elméleti ismeretanyagot a gyakorlati tudás közvetítésével szerette volna kibővíteni. A nemes célok megvalósításával Jánossit bízták meg, aki ekkor távcsöves megfigyeléseit a rendházban végezte.

Életében azonban az obszervatórium – a maga fizikai valójában – nem jöhetett létre. A kiváló elme mindössze negyvenévesen,

1741. március 19-én Gyulafehérváron elhunyt. (Az életrajzi források többsége – helytelenül – Nagyszebent adja meg halála helyszínéül.) A csillagvizsgáló megvalósulása érdekében kifejtett szervezőmunkát egy másik jeles jezsuita asztronómus, az 1750-es években Kolozsvárról oktató *Hell Miksa* folytatta. Hell a Vénusz bolygó Nap előtti átvonulásának megfigyelésére az Északi-sarkkörön túltra vezetett expedíciót, Bécsben a csillagda igazgatója és az egyetemen a csillagászat professzora volt, valamint jelentős szerepe volt a magyarországi csillagvizsgáló-hálózat kiépítésében.

De ez már egy újabb felvonás kezdete...

REZSABEK NÁNDOR

A Jánossi személyével és a kolozsvári csillagdával foglalkozó fontosabb forrásmunkák:

- Heinrich László: Az első kolozsvári csillagda. Bukarest, 1978. Kriterion Könyvkiadó. 117 p.
 Dezső Loránt: A magyar csillagászat története. Kolozsvár, 1944. Minerva Rt. A kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Csillagvizsgáló Intézetének közleménye. pp. 264–265.
 Jánossy Miklós. In: Szily Kálmán: Adalékok a magyarországi természetbúvárok életrajzához. Természettudományi Közlöny 1871. nov. p. 455.
 Jánossi Miklós S. J. In: Bartha Lajos, Könyű József, Pischné Könyű Edina: Magyarországi Csillagászok Életrajzi Lexikonja. H. n., 2000. Magyar Amatőrcsillagászok Baráti Köre, Nógrád Megyei Csillagászati Alapítvány. p. 24.
 Jánossi Miklós. In: Szimyei József: Magyar írók élete és munkái. Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>
 Jánossi Miklós. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/J/János.html>
 T. Tóth Sándor: Az erdélyi matematika történetéből. Kolozsvár, 2004. Kriterion Könyvkiadó. pp. 42–43.